

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ МЕНЕДЖМЕНТА ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические подходы к определению сущности экономической категории «логистическая деятельность». Сгруппированы точки зрения ученых о сущности логистической деятельности с позиций функционального, процессного и системного подходов. Определены место и роль логистической деятельности в системе менеджмента организации. Предложен учет базовых процессов логистической деятельности в инженеринговом моделировании системы менеджмента организации. Полученные результаты должны быть направлены на совершенствование понимания современного менеджмента руководителями и специалистами отечественных организаций, а также принятие им более совершенных управленческих решений в управлении организацией как единой системой.

Ключевые слова: логистическая деятельность, менеджмент, организация, функция, операция, процесс, моделирование, инженеринг.

ESSENCE AND VALUE OF LOGISTIC ACTIVITY IN THE ORGANIZATION MANAGEMENT SYSTEM

Summary. In the article theoretical approaches to the definition of the economic category “logistic activity” have been considered. The views of scientists regarding the essence of logistic activity from the standpoint of functional, process and system approaches have been grouped. The place and role of logistics activities in the organization management system have been determined. The consideration of the basic processes of logistic activity in the engineering modeling of the management system of the organization has been proposed. The results should be aimed at improving the understanding of modern management by managers and specialists of domestic organizations and making more sophisticated management decisions in organization managing as an integral system.

Key words: logistic activity, management, organization, function, operation, process, modeling, engineering.

УДК 330.117

Стрельников Р. М.

*кандидат экономических наук, доцент,
докторант кафедры финансов, учета и экономической безопасности
Донецкого национального технического университета*

Striel'nikov R. M.

*Doctor of philosophy, associate professor, doctoral candidate
of the department of accounting, finance and economic safety
Donetsk National Technical University*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ІНТЕГРОВАНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглянуто питання впливу різних інституціональних факторів на інвестиційну діяльність великих підприємств, інтегрованих у промислову групу. Доведено, що в умовах існування вітчизняної економіки в подавленому стані стосовно іноземних конкурентів виникають перекося та незвичайні крапки тиску зовнішніх і внутрішніх інституціональних факторів впливу на інвестиційні процеси. Конкретизовано відповідний понятійний апарат, а саме таку понятійну категорію, як «інститут». Сформульовано зміст такої понятійної категорії, як «інституціональні фактори». Систематизовано основні складові інституціональних факторів залежно від відповідного рівня взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності. Доведено, що успіх реалізації інвестиційних проектів на підприємствах інтегрованої групи з'єднаний з необхідністю всеосяжного детального обліку можливого впливу з боку формальних і неформальних інституціональних факторів в умовах складної багаторівневої взаємодії всіх суб'єктів та об'єктів інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інститут, інвестиції, інституціональні фактори, рівні інвестиційної діяльності, рівні впливу, інтегрована структура.

Вступ та постановка проблеми. В умовах існування вітчизняної економіки в подавленому стані стосовно іноземних конкурентів виникають перекося та незвичайні крапки тиску зовнішніх і внутрішніх інституціональних факторів впливу на інвестиційні процеси. У такій ситуації особливе значення має можливість маневрування фінансовими потоками під час здійснення інвестиційної діяльності всередині консолідованої групи підприємств. Існування внутрішніх фінансових потоків, що дають змогу сконцентрувати інвестиційні зусилля на найбільш перспективній або найбільш проблемній ділянці госпо-

дарської діяльності підприємств промислової групи, обумовлює необхідність коригування стандартних моделей інституціонального впливу безлічі факторів з точки зору можливостей та еластичності інтегрованих структур.

Слід зазначити, що в умовах циклічності кризових явищ української економіки та еволюціонування перерозподілу капіталу по різних галузях господарської діяльності особливо актуальною є тематика інституціоналізації факторів інвестиційних процесів, які здійснюються підприємствами промислової групи. Вирішення цих питань з точки зору науково-методологічного підходу дасть змогу

розробити перспективні плани ефективного фінансування, створити стимули інвестиційного розвитку як на рівні окремих суб'єктів, так і на рівні групи підприємств, галузей економіки та національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для формування стійкої інвестиційної політики інтегрованих структур потрібна ефективна система обліку впливу всіх інституціональних факторів в умовах постійно мінливих умов як внутрішнього, так і зовнішнього середовища існування. Особливу роль у фундаментальних наукових дослідженнях цього кластеру економічної думки відіграли праці О. Уільямсона [1] та Г.Б. Клейнера [2], у яких були розглянуті базові положення поведінкової економічної теорії в умовах функціонування господарських систем.

Метою роботи є вирішення питань впливу різних інституціональних факторів на інвестиційну діяльність інтегрованих підприємств.

Результати дослідження. Перш ніж досліджувати особливості впливу інституціональних факторів на інвестиційні процеси, необхідно конкретизувати відповідний понятійний апарат.

«Інституціональна парадигма», «інституціональна економіка», «інституціональні фактори», «інституціональне середовище» – усі ці визначення створилися від однієї загальної складової, а саме понятійної категорії «інститут». Найпоширенішим у науковому середовищі і серед економістів є визначення категорії «інститут», що дав видатний американський економіст Норт Дуглас, який сформулював його як «правила гри в суспільстві, або, більш формально, створені людьми обмеження людей, що формують взаємодію» [3]. Крім того, він підкреслював, що «інститути задають структуру стимулів, що діють у суспільстві, тому політичні та економічні інститути визначають собою характер функціонування економіки» [4].

О. Уільямсон визначав інститути як «правила ігри, що визначають контекст, у якому здійснюється економічна діяльність», «базові політичні, соціальні і правові норми, що утворюють основу проведення, розподілу та обміну» [1].

У класичній навчальній літературі дається таке трактування цієї категорії: «інститут – це сукупність, що полягає із правила або декількох правил і зовнішнього механізму примусу індивідів до виконання цього правила» [5]. Водночас сучасний дослідник інституціональних процесів Г.Б. Клейнер вважає це визначення не зовсім коректним, обґрунтовуючи це тим, що механізми, що підтримують виконання правила, самі є правилами, отже, чинність визначення повинна підкріплюватися відповідними механізмами примусу, яким мають відповідати механізми примусу, що вишиковує нескінченний ланцюжок правил. Крім того, він вважає, що інституціоналізація норми може забезпечуватися не тільки механізмами примусу до виконання, тому для її досягнення цілком достатньо вимоги стабільності.

Керуючись цією логікою, Г.Б. Клейнер дає таке визначення категорії «інститут»: «під інститутами будемо розуміти відносно стійкі стосовно зміни поведінки або інтересів окремих суб'єктів і їх груп, а також формальні і неформальні норми або системи норм, що продовжують діяти протягом значимого періоду часу, що регулюють прийняття рішень, діяльність і взаємодію соціально-економічних суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, організацій) та їх груп» [2].

Аналіз цієї понятійної категорії показав, що інші варіанти визначення лише доповнюють або інтерпретують

дані формулювання та в сукупності констатують, що під категорією «інститут» переважно розуміють структуровану складну взаємодію неформальних (зокрема, традиції, звичаї, кодекси поведінки, які склалися в певному суспільстві) і формальних (конституція, закони, накази, постанови уряду тощо) принципів, норм і правил, які виконують роль обмежників під час вибору альтернативи, а також структурують відносини між різними суб'єктами, кожний з яких очікує одержання вигоди від цієї взаємодії.

Також необхідно сформулювати, що буде вкладатися в зміст такої понятійної категорії, як «інституціональні фактори».

Виходячи з формулювання, яке припускає що фактор (лат. *Factor*, тобто «що робить, провадить») – це «причина, рушійна сила якого-небудь процесу, що визначає його характер або окремі його риси» [6], поняття інституціонального фактору можемо охарактеризувати як причину, що визначає структуру стимулів і ступінь обмежень з боку формальних і неформальних правил у процесі вибору альтернативного рішення під час взаємодії соціально-економічних суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, організацій) та їх груп.

Види впливу та форми обмежень під час впливу інституціональних факторів представлені на рис. 1.

Слід зазначити, що формальні норми впливу інституціональних факторів на інвестиційну діяльність інтегрованих структур відносно легко зрозуміти, описати, визначити та змінити. Набагато складніше визначити чинність впливу неформальної складової інституціональних факторів.

Сенс інвестора априорі укладається в одержанні певної вигоди. З точки зору господарюючих суб'єктів такою вигодою є можливість у майбутньому одержати додатковий дохід, виражений у грошовому еквіваленті. Але не всі інвестиційні проекти своєю кінцевою метою вважають одержання фінансової вигоди. Досить велика кількість інвестицій здійснюються в екологічній, освітній, науковій, соціальній та інших сферах діяльності. «На виході» за таких інвестицій інвестор бажає одержати не грошовий дохід, а поліпшення певних якісних показників.

Під час вивчення впливу інституціональних факторів на інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання слід постійно враховувати її багаторівневий характер, який обумовлюється наявністю різних ієрархій суб'єктів інвестування. У зв'язку з цим під час розгляду інституціональних факторів, що впливають на інвестиційну діяльність, також слід дотримуватися ієрархічного підходу. Л.Ю. Пітерська пропонує виділяти чотири рівні інвестиційної діяльності:

- 1) рівень країни загалом;
- 2) регіональний рівень;
- 3) галузевий рівень;
- 4) рівень підприємства [7].

На наш погляд, у цьому разі доцільно було б не включати рівень підприємства в систему впливу інституціональних факторів, оскільки інститути виявляють переважно зовнішній вплив, а управлінська парадигма підприємства в інвестиційній сфері лише виявляє внутрішню протидію такому тиску з метою уникнення небажаних деформацій системи. Правильніше було б визначити «рівень підприємства» як складову, яка є загальною сукупністю дії інших трьох рівнів впливу. Сектор впливу зовнішніх інституціональних факторів на інвестиційний сектор економічної діяльності інтегрованих структур можна вирішити за допомогою діаграми Ейлера-Венна.

Діаграма визначення результативної області впливу на інтегровану структуру з боку зовнішніх інституціональ-

них факторів наочно представлено на рис. 2.

Слід зазначити (і це наочно видно з діаграми Ейлера-Венна), що не всі зовнішні інституціональні фактори, які існують в економіці, будуть безпосередньо впливати на конкретне підприємство або певну консолідовану групу. Загальний для всіх рівнів інституціонального впливу сектор «підприємство» буде становити незначну частину, тому що буде містити тільки ті інституціональні фактори, які мають до нього безпосереднє відношення. Відповідно, необхідно проводити аналіз і виявляти фактори істотного впливу тільки з огляду на індивідуальні характеристики кожної конкретної інтегрованої структури.

Щодо складових інституціональних факторів, які класифікуються за запропонованими Л.Ю. Пітерською рівнями інвестиційної діяльності, то тут також слід зробити акцент на тому, що у складній взаємодії державних, регіональних і галузевих інститутах буде вироблятися для кожного окремого суб'єкта інвестиційної діяльності свій персональний сектор сукупної складової, який буде залежати від факторів рівня «підприємство» (вид діяльності, масштаби проведення, форма власності, рівень інноваційних технологій тощо).

Основні складові інституціональних факторів залежно від відповідного рівня взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності представлені в табл. 1.

Розглядаючи основні теоретичні аспекти інституціональної теорії в контексті інвестиційної діяльності підприємства або консолідованої групи підприємств, відзначимо ще один важливий інструмент аналізу, такий як транзакційні витрати. Цей інструмент запропонований О. Уільямсоном як пояснення причин і вибору формату проведення конкретної транзакції, одержавши від автора назву «економічна теорія транзакційних витрат ("transaction cost economics")» [1].

Ця теорія будувалася на базисних положеннях, за якими передбачалося, що тільки за умови, якщо взаємодія між інститутами протікає без було витрат, вони будуть досягати

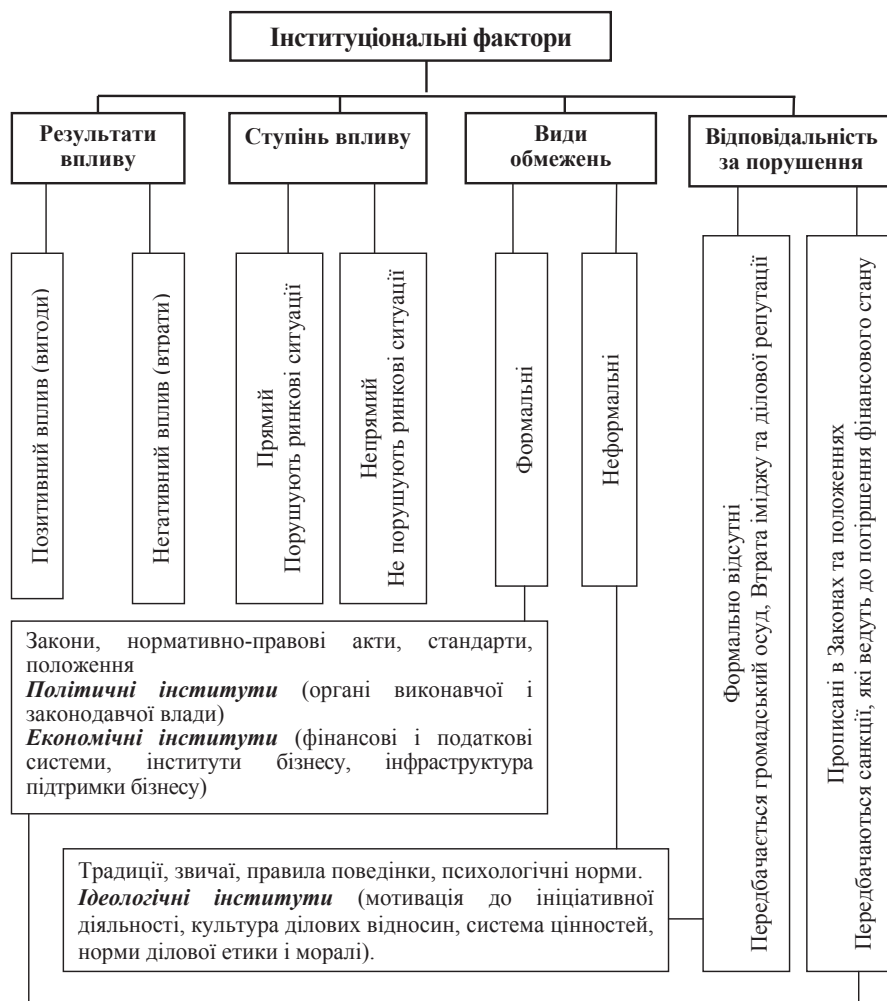

Рис. 1. Види впливу і форми обмежень за впливу інституціональних факторів

Джерело: систематизовано автором за джерелами [1–5]

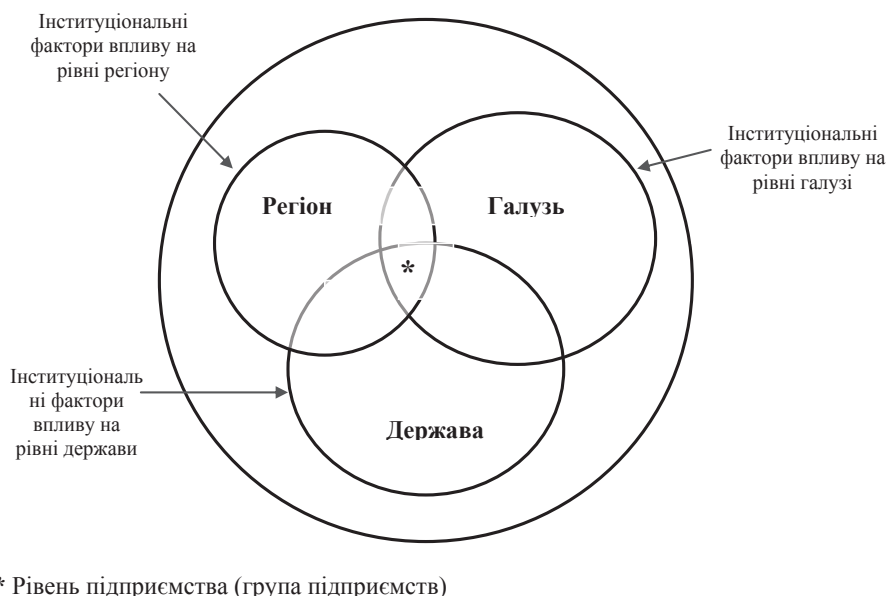

Рис. 2. Діаграма Ейлера-Венна для визначення результативної області впливу зовнішніх інституціональних факторів на інтегровану структуру

Джерело: власна розробка

Основні складові інституціональних факторів залежно від відповідного рівня взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності

Рівень взаємодії	Складові інституціональних факторів впливу
Регіон	Економічний і соціальний розвиток. Політична стабільність. Регіональна законодавча й нормативна база. Природні, трудові, сировинні ресурси. Регіональна інвестиційна інфраструктура. Підтримка на регіональному рівні. Екологічна безпека регіону. Регіональні ризики.
Галузь	Економічний і ресурсний потенціал галузі. Місце й роль галузі в міжгалузевому балансі країни. Ступінь державного регулювання галузі. Ступінь монополізації галузі. Ступінь інноваційного розвитку. Конкурентоспроможність галузі. Галузеві ризики.
Держава	Рівень розвитку ринкових відносин. Ступінь інтеграції у світову економіку. Економічний і ресурсний потенціал. Політична і соціальна стабільність. Інвестиційна інфраструктура. Рівень державного регулювання. Екологічна ситуація в країні. Державні ризики.
Підприємство	Економічний і ресурсний потенціал підприємства. Інвестиційна та інноваційна стратегія підприємства. Податкова, кредитна, облікова політика підприємства. Організаційно-правова форма, розміри підприємства. Конкурентоспроможність підприємства. Місце на внутрішньому і зовнішньому ринках. Підприємницькі ризики.

Джерело: систематизовано автором за джерелами [2; 7]

рішень, які максимізують сукупний дохід незалежно від інституціональних умов. Коли трансакції вимагають витрат, доводиться взяти до уваги інститути. Але трансакції завжди вимагають витрат. Д. Уолліс і Д. Норт показали, що в 1970 році на частку трансакційного сектору економіки доводилося 45% валового національного продукту США [8].

Дуглас Норт також підкреслював, що «у реальному світі ефективні ринки формуються в тих випадках, коли конкуренція сильна настільки, що завдяки ринковому арбітражу і ефективним механізмам зворотного зв'язку відбувається наближення до «умов Коуза», тобто до нульових трансакційних витрат, так що учасники ринку можуть дістати прибуток у розмірі, обумовленому згідно з неокласичною теорією. Однак інформаційні та інституціональні умови, необхідні для створення таких ефективних ринків, досить тверді. Учасники ринку не тільки повинні мати певну мету, але й знати, як правильно її досягти» [4].

Розглядаючи форми впливу інституціональних факторів і порядок утворення трансакційних витрат, які виникають під час взаємодії між інститутами та суб'єктами господарювання, враховуємо також напрями інвестиційних потоків. У класичній інтерпретації залежно від напрямів інвестицій і цілей їх реалізації інвестиційні проекти поділяють на:

- виробничі;
- науково-технічні;
- комерційні;
- фінансові;
- екологічні;
- соціально-економічні [9].

Ступінь впливу інституціональних факторів на інвестиційну діяльність інтегрованих структур визначається економічним або соціальним ефектом, який буде отриманий за результатами здійснених інвестицій. Визначити ж ефективність від інвестицій можна тільки шляхом порівняння поточних (отриманих) показників діяльності суб'єкта інвестиційного процесу з базовим звітним періодом (доінвестиційним) або протягом періоду здійснення інвестицій з минулим звітним періодом (якщо інвестиції здійснюються протягом декількох років). У цьому контексті особливого значення набуває визначення ступеня впливу інституціональних факторів на інвестиційні процеси в часі.

Будучи основним гарантом розвитку і конкурентоспроможності суб'єкта господарської діяльності, інвестиційна діяльність водночас випробовує вразливість із

боку економічного, політичного та соціального середовища існування, що змушує враховувати вплив відповідних інституціональних факторів. Відсутність науково-практичного підходу до реалізації інвестиційних проектів в умовах складної та багаторівневої взаємодії різних інституціональних факторів може привести до деформації очікуваних результатів аж до одержання прямих збитків і неповноцінного використання потенціалу, закладеного в інвестиціях.

Розглядаючи інтегровані структури як об'єкт інвестиційних процесів, зазначимо, що в умовах ринкової економіки сама структура бізнесу може змінитися під впливом кон'юнктурних, ресурсних та інституціональних факторів. А основна роль у визначенні стратегії виробничого та економічного розвитку інтегрованої корпоративної структури як основного учасника макро-економічних взаємин на рівні держави належить саме інституціональним факторам.

Для найбільш успішного вжиття заходів, спрямованих на розроблення та реалізацію інвестиційних проектів підприємствами певної консолідованої групи потрібне знання специфіки та сутності інституціональних факторів, що впливають на них. Необхідно також розуміння того, що певні неформальні інституціональні фактори можуть мати більш значний вплив, ніж наявні на рівні держави, галузі або регіону формальні фактори впливу та обмеження. В окремих ситуаціях може відбуватися так звана мутація неформальних факторів у формальні або неприйняття (ігнорування) знову введених формальних обмежень на рівні суб'єктів господарської діяльності. Так, на думку Г.Б. Клейнера, «не відповідне ментальним та ідеологічним особливостям інституціональне рішення, прийняте без обліку історичного шляху країни, не зможе знайти ефективну реалізацію, буде сприяти вповільненню розвитку і через відносно невеликий час піддасться ерозії або відторгненню» [2].

Висновки. З усього вищевикладеного випливає висновок, що успіх реалізації інвестиційних проектів на підприємствах інтегрованої консолідованої групи з'єднаний з необхідністю всеосяжного детального обліку можливого впливу з боку формальних і неформальних інституціональних факторів в умовах складної багаторівневої взаємодії всіх суб'єктів і об'єктів інвестиційної діяльності. Відповідно, виникає необхідність використання науково-методичного підходу до дослідження ступеня впливу інституціональних факторів на інвестиційну діяльність інтегрованих структур протягом певного часу.

Список використаних джерел:

1. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, «отношенческая» контракция / вступ. ст. В.С. Катькало. Санкт-Петербург: Лениздат, 1996. 702 с.
2. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем. Москва: Наука, 2004. 240 с.
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва: Начала, 1997. С. 18.
4. Норт Д. Функционирование экономики во времени. Нобелевская лекция (9 декабря 1993 года). URL: http://magazines.russ.ru/oz/2004/6/2004_6_12.html.
5. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: учебник / под общей ред. А.А. Аузана. Москва: ИНФРА-М, 2005. С. 23.
6. Фактор. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фактор>.
7. Питерская Л.Ю. Инвестиционная деятельность в аграрном секторе экономики: теория, практика, направления совершенствования: дисс. ... докт. экон. наук: спец. 08.00.05. Ставрополь, 2006. С. 26.
8. Wallis J.J., North D. Measuring the Transaction Sector in the American Economy. In S.L. Engerman and R.E. Gallman, (eds.), Long Term Factors in American Economic Growth (Chicago: University of Chicago Press, 1986).
9. Инвестиции: системный анализ и управление / под ред. К.В. Балдина. 4-е изд. испр. Москва: ПРИОР, 2007. 187 с.

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ
НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНТЕГРИРОВАННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы влияния разных институциональных факторов на инвестиционную деятельность крупных предприятий, интегрированных в промышленную группу. Доказано, что в условиях существования отечественной экономики в подавленном состоянии относительно иностранных конкурентов возникают перекосы и нестандартные точки давления внешних и внутренних институциональных факторов на инвестиционные процессы. Конкретизирован соответствующий понятийный аппарат, а именно такая понятийная категория, как «институт». Сформулировано содержание такой понятийной категории, как «институциональные факторы». Систематизированы основные составляющие институциональных факторов в зависимости от соответствующего уровня взаимодействия субъектов инвестиционной деятельности. Доказано, что успех реализации инвестиционных проектов на предприятиях интегрированной группы соединен с необходимостью всеобъемлющего детального учета возможного влияния со стороны формальных и неформальных институциональных факторов в условиях сложного многоуровневого взаимодействия всех субъектов и объектов инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: институт, инвестиции, институциональные факторы, уровни инвестиционной деятельности, уровни влияния, интегрированная структура.

**INSTITUTIONAL INFLUENCE FACTORS
ON THE INVESTMENT ACTIVITIES OF INTEGRATED ENTERPRISES**

Summary. The article deals with the influence of various institutional factors on the investment activity of large industrial enterprises. It is proved that in the conditions of the existence of the domestic economy in a depressed state relative to foreign competitors, there are distortions and unusual pressure points of external and internal institutional factors of influence on investment processes. In such situation, the possibility of maneuvering financial flows in the implementation of investment activities within the consolidated group of companies is rather useful. The existence of internal financial flows, allowing concentrating investment efforts on the most promising, or vice versa, the most problematic area of economic activity of enterprises, necessitates the need to adjust the standard models of institutional influence of many factors in terms of the capabilities and elasticity of integrated structures. The article specified the appropriate conceptual apparatus, and it is this conceptual category “institute”. The content of such conceptual category as “institutional factors” is formed. Four levels of investment activity are singled out, namely: the level of the whole country; the regional level; the industry level; the level of the enterprise. The main components of institutional factors are systematized, depending on the appropriate level of interaction of subjects of investment activity. The main theoretical aspects of institutional theory in the context of investment activity of an enterprise or a consolidated group of enterprises are considered and another important tool of analysis, such as “transaction costs”, is noted. It is proved that in the classical interpretation, depending on the areas of investment and the goals of their implementation, investment projects are divided into production, scientific and technical, commercial, financial, environmental, social and economic. It is concluded that the most successful implementation of activities aimed at the development and implementation of investment projects by enterprises of a certain consolidated group requires knowledge of the specifics and nature of the institutional factors affecting them. It is proved that the success in the implementation of investment projects at the enterprises of the integrated consolidated group, coupled with the need for comprehensive detailed consideration of the possible impact of formal and informal institutional factors in a complex multi-level interaction of all subjects and objects of investment activity. Thus, there is a need to use a scientific and methodological approach to the study of the degree of influence of institutional factors on the investment activity of integrated structures within a certain period of time.

Key words: institute, investments, institutional factors, levels of investment activity, levels of influence, integrated structure.